

## FARG'ONA VODIYSIDA MADANIY MEROS VA TURIZM: O'ZARO ALOQADORLIK VA RIVOJLANISH YO'NALISHLARI

**Mamatazizov Faryozbek Paxlavon o'g'li**

*Andijon davlat universiteti 3-kurs tayanch doktoranti*

**Annotatsiya:** Farg'ona vodiysi O'zbekistonning eng sermahsul, qadimiy va boy hududlaridan biri hisoblanadi. Bu hudud tarix davomida turli sivilizatsiyalar, davlatlar, dinlar va madaniyatlar chorrahasida joylashgani sababli o'ziga xos rang-baranglik va o'ziga xoslik kasb etgan. Farg'ona vodiysining sharqona madaniyati, me'moriy obidalar, an'anaviy hunarmandchiligi, milliy urf-odatlar va qadimiy tarixiy yodgorliklari yurtdagi madaniy meros boyligi sifatida alohida e'tirof etiladi. Bunday noyob va betakror madaniy muhit turizm sohasida ham katta salohiyatga ega. Shu bois, Farg'ona vodiysida madaniy meros va turizmning o'zaro aloqadorlik va rivojlanish yo'nalishlari bugun dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

**Kalit so'zlar:** madaniy meros, turizm, dolzarb masalalar, me'moriy obidalar, yodgorlik, madaniyat, tarix, geografik joylashuv.

Farg'ona vodiysi qadimdan xalqlar, savdogarlar va sayyohlar uchun ochiq bo'lgan. Uning iqlimi, tabiati, suv va tuproq boyliklari, geografik joylashuvi, aholining hunarmandchilik va dehqonchilikdagi yutuqlari uni nafaqat O'zbekiston, balki Markaziy Osiyoning boshqa hududlari uchun ham muhim markazga aylantirgan. Aynan shu jihatlar vodiyning madaniy merosi nufuzini oshirib, turizm istiqbollari kengaytirishga imkon yaratgan. Madaniy meros va turizm taraqqiyotining asosiy omillaridan biri sifatida, ularning o'zaro uyg'unligi va bir-birini to'ldirishi ham muhim ahamiyatga ega. Madaniy meros deganda, avvalo, qadimiy obidalar, tarixiy inshootlar, maqbaralar, masjidlar, madrasalar, qadamjolar, xalq amaliy san'ati namunalari, urf-odat va qadriyatlar, to'plangani va asralgani yuzlab yodgorliklar tushuniladi. Farg'ona vodiysi bu borada O'zbekistondagi eng muhim hududlardan biri bo'lib, turli davrlarga mansub arxitektura namunalari, diniy va dunyoviy obidaga, arxeologik yodgorliklarga boyligi bilan ajralib turadi. Shuningdek, xalq amaliy san'ati va hunarmandchilik an'analari — gilamdo'zlik, kulolchilik, zardo'zlik, to'quvchilik va boshqa ko'plab sohalarda ham o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi. Farg'ona vodiysi o'zining tashrif buyuruvchilariga ko'plab diqqatga sazovor joylarni taklif eta oladi. Bu yerda joylashgan tarixiy obidalar, tabiat manzaralari, milliy qadriyatlar va an'anaviy sanoat tarmoqlari xorijiy va mahalliy sayyohlarni o'ziga jalb etadi. Bu esa hududda turizm sohasining rivojlanishini ta'minlash uchun katta salohiyat yaratadi. Turizmning rivojlanishi orqali madaniy meros obidalar to'liq tiklanadi, restavratsiya qilinadi va ularning imkoniyatlaridan yanada samarali foydalaniladi.[1]

Turizm sohasining rivojlanishi nafaqat iqtisodiy rivojlanishni, balki madaniy merosning keng targ'ib qilinishini, ijtimoiy hamkorlikning mustahkamlanishini, aholi farovonligining oshishini ta'minlaydi. Hududga tashrif buyurayotgan sayyohlar sonining ortishi natijasida madaniy obida va yodgorliklarga bo'lgan talab oshadi, ularga g'amxo'rlik qilish, ulardan foydalanishda zamonaviy yondashuvlarni joriy etish zarurati tug'iladi. Shu bilan birga, turizm sohasi yangi ish o'rinlarining yaratilishiga, xizmat ko'rsatish sifati va ko'lami oshishiga sabab bo'ladi. Bu natijada, hudud aholisi uchun ham ma'naviy, ham moddiy manfaatlar paydo bo'ladi. Farg'ona vodiysi madaniy merosining asosiy xususiyati uning rang-barangligi va tarixiy qatlamlarining ko'pligidir. Vodiyning har bir shahri va qishlog'ida o'ziga xos me'moriy obidalar, hunarmandchilik markazlari, diniy muqaddas joylar va tarixiy-ijtimoiy ahamiyatga ega obyektlarni uchratish mumkin. Ana shu xususiyatlarni to'g'ri va ilmiy asosda o'rganib, zamonaviy talablarga mos ravishda bozorga chiqarish orqali turizm sohasini rivojlantirish mumkin. Madaniy meros va turizmning o'zaro bog'liqligi shuki, ular bir-birini to'ldirib, yangi imkoniyatlar, innovatsion yondashuvlar va mahsulotlar yaratilishiga zamin yaratadi.[2]

Madaniy turizm bugungi kunda turizm sanoatining eng muhim sohalaridan biri sifatida qaralmoqda. Farg'ona vodiysi ham bu borada o'z salohiyatini namoyon etmoqda. Madaniy meros obyektlarini saqlash, restavratsiya qilish va ularni zamonaviy talablarga mos ravishda foydalanish yuzasidan hududda bir qator yutuqlar va muammolar mavjud. Madaniy merosni asrash masalasida hukumat va mahalliy aholi, jamiyat va xususiy sektorning hamkorlikda harakat qilishi juda muhim. Zamonaviy turizm xizmatlarini rivojlantirish uchun birinchidan madaniy meros ob'ektlarini infratuzilmasini yangilash, yo'llarni va infratuzilmani yaxshilash, axborot va marketing xizmatlari ko'lamini kengaytirish, malakali kadrlarni tayyorlash kabi muhim yo'nalishlarda ish olib borilmoqda. Qolaversa, turizm va madaniy merosni birgalikda rivojlantirish orqali hududning brendi, ijobiy imiji shakllanadi, xorijiy sarmoya va investitsiyalar jalb qilinadi, ilmiy va ijodiy faoliyat rag'batlantiriladi. Madaniy tadbirlar, milliy festival, hunarmandchilik yarmarkalari, an'anaviy bayramlar va xalq san'ati ko'rgazmalari samarali ochiq maydonlarga aylanadi. Turizm sohasi bilan bog'liq yangi xizmat turlari, jumladan, ekologik, gastronomik, agrova sarguzasht turizmi rivojlanadi. Shuningdek, milliy qadriyatlarni saqlash, ona tilni rivojlantirish, tarix va an'analarni bolalarga etkazishda ham ushbu hamkorlikning ahamiyati yuqoridir.[3]

Farg'ona vodiysining madaniy merosi boyligi, o'ziga xos tabiati, an'anaviy hunarmandchiligi va ko'pmillatli aholisining ma'naviy hayoti turizm sohasining izchil va barqaror rivojlanishiga asos bo'lmoqda. Madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanish, ularni xalqaro miqyosda targ'ib qilish va turizm mahsulotlariga aylantirish uchun zamonaviy texnologiyalar va innovatsion loyihalardan keng foydalanish lozim. Xususan, raqamli texnologiyalar, virtual hayot va AR/VR

texnologiyalari yordamida tarixiy obidani interaktiv tarzda namoyon etish, axborot xizmatlarini takomillashtirish sayyohlarni jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Madaniy meros va turizm sohasidagi integratsiya yangi biznes loyihalari, innovatsion startaplar, ekskursiya va gidlik xizmatlarini rivojlantirish, interaktiv dasturlar va audio gidlarni joriy etishga asos bo'lmog'da. Zamonaviy zaminda ham madaniy meros va turizmning o'zaro aloqadorligi har bir mintaqaning taraqqiyotini belgilovchi, iqtisodiy o'sish, ijtimoiy farovonlik va milliy o'zlikni asrashga xizmat qiladigan muhim omil sifatida qaralmoqda. Farg'ona vodiysi bo'ylab yaratilib kelinayotgan turistik klasterlar, madaniy markazlar, san'at va hunarmandchilik markazlari buni yaqqol misolidir. Madaniy meros va turizm sohasida yana bir muhim yo'nalish sifatida mahalliy xalqlarning turmush tarzi, hayot falsafasi, urf-odat va qadriyatlari, milliy taomlari, xalq qo'shiqlari va raqslari, liboslari va turmush an'analari bilan tanishtirish borasida olib borilayotgan ishlar alohida e'tibor talab qiladi. Turizm infratuzilmasi rivoji ham bu borada muhim o'rin tutadi. Zamonaviy mehmonxonalar, dam olish maskanlari, yo'llarning rivoji, axborot markazlari, tarjimon va gidlar xizmatlari, raqamli xizmatlar va boshqa yordamchi infratuzilmaning takomili madaniy turizmning jadal o'sishiga xizmat qilmoqda.[4]

Turizm xizmatlari ko'lamining kengayishi, zamonaviy talablarga javob beruvchi sayyohlik mahsulotlarining yaratilishi, madaniy va tarixiy resurslarning to'g'ri yo'naltirilgan holda ishlatilishi Farg'ona vodiysida madaniy turizmning yangi bosqichga ko'tarilishiga zamin hozirlab bermoqda. Tarixiy obidalar tarmog'ining kengligi, xalq amaliy san'ati mahsulotlarining turfa xilligi, zamonaviy shaharsozlik yondashuvlarining joriy etilishi – bularning barchasi turizm sohasida yuksak natijalarga erishish imkonini beradi. Farg'ona vodiysida madaniy meros va turizm o'zaro bir-birini to'ldiruvchi va boyituvchi tizim sifatida amal qilmoqda. Uzoq yillik tarixga, ko'p qatlamli madaniy qatlamlarga, milliy qadriyat va urf-odatlarining beqiyos boyligiga ega bo'lgan hududga tashrif buyurgan har bir sayyoh bu o'ziga xoslikni his qilishi, milliy identitet va madaniyatimiz sharafiga chuqur anglab yetishi mumkin. Madaniy merosni saqlash, asrash va rivojlantirish bugungi kun turizm sohasining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib bormoqda. Aytish joizki, madaniy meros va turizm taraqqiyotidagi o'zaro bog'liqlik milliy va mintaqaviy rivojlanishda, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda muhim rol o'ynaydi. Hudud aholisining ma'naviy ongini yuksaltirish, milliy ruh va qadriyatlarni asrab-avaylash, tarixiy xotirani yangi avlodlarga yetkazishda ham madaniy meros va turizmning o'rni beqiyosdir. Farg'ona vodiysi bu borada O'zbekiston uchun o'ziga xos laboratoriya va namunali hudud sifatida xizmat qilmoqda.[5]

Hududda olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar, davlat dasturlarida madaniy merosni saqlash va asrash, turizm infratuzilmasini yangilash va rivojlantirishga doir chora-tadbirlar zahirida bir maqsad, ya'ni, madaniy boyluklarni xalqaro miqyosda tanitish, turizm xizmatlarini global bozorlarga chiqarish va aholi farovonligini

oshirishga qaratilgan. Bu borada ilg'or tajriba va innovatsion yondashuvlar, hamkorlik loyihalari va investitsion muhitning tarbiyalashiga e'tibor qaratilmoqda. Farg'ona vodiysi madaniy merosining global miqyosda targ'ib qilinishi, keng aholi va turistlar ommasiga yetkazilishi, tarixiy obidalar va yodgorliklarning ilmiy asosda o'rganilishi va jahon hamjamiyatiga tanishtirilishi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Buning uchun esa zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, xorijiy til va professional ko'nikmalarga ega bo'lgan kadrlarni tayyorlash, xalqaro hamkorlik, grant va investitsiyalar jalb qilish lozim. Madaniy meros va turizm sohasida taraqqiyotning asosiy omillari sifatida innovatsiyalar, axborot texnologiyalari, servis va xizmat sifatini oshirish, ilg'or boshqaruv va menejment yondashuvlarini joriy etish, ijtimoiy hamkorlik va jamoatchilik ishtirokini kengaytirish kabi yo'nalishlar doimiy ravishda ilgari surilmoqda. Aholini madaniy meros va turizm sohasida xabardor qilish, targ'ibot va tashviqot ishlarini kuchaytirish, ilg'or tajribalarni o'rganish va doimiy rivojlanishni ta'minlaydigan model yaratish – bugunning asosiy talablaridan biridir. Farg'ona vodiysining madaniy merosini zamonaviy talablarga mos ravishda himoya qilish, restavratsiya qilish, ularni turistik mahsulotga aylantirishda mahalliy hamjamiyat, xorijiy investorlar, davlat organlari va nohukumat sektor o'rtasidagi samarali hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Bu boradagi chora-tadbirlar, davlat dasturlari asosida yo'lga qo'yilayotgan loyihalar, ilmiy va amaliy ishlar Farg'ona vodiysining tarixiy va madaniy merosini asrab qolishda muhim o'rin tutadi.

**Xulosa:** Xulosa qilib aytganda, Farg'ona vodiysida madaniy meros va turizmning o'zaro aloqadorligi beqiyos ahamiyatga ega. Yuzlab yodgorliklar, arxitektura obidalari, urf-odatlar, xalq amaliy san'ati va milliy qadriyatlar ushbu hududda turizm sohasini rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda. Zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalardan keng foydalanish, infratuzilmani doimiy ravishda rivojlantirish, mahalliy aholi va sayyohlar ehtiyojlarini inobatga olish orqali madaniy meros va turizm taraqqiyotining yangi bosqichiga erishish mumkin. Farg'ona vodiysi O'zbekiston uchun madaniy turizm va meros sohasining yorqin namunasiga aylanmoqda va bu borada olib borilayotgan ishlar kelajakda yanada yuqori marra larni zabt etishga asos bo'ladi.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Abduvohidov, A.M., Komilov, D.R. (2021). Hududlarda turizm sohasini rivojlantirishda innovatsion omillardan foydalanish. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, 2(1), 85-89.
2. Avazova, N.A. (2019). Farg'ona vodiysi madaniy meros obyektlari va ulardan turizmda foydalanish masalalari. Ilmiy xabarlar, 4(2), 117-120.
3. Fayzullayeva, S.T. (2020). Farg'ona vodiysida etnomadaniy turizm rivojining zamonaviy tendensiyalari. Milliy madaniyat va innovatsiya, 1(12), 133-136.

4. G'ulomova, S.R. (2018). Farg'ona viloyatida zamonaviy turizmning ustuvor yo'nalishlari. O'zbekiston fanlar akademiyasi axborotnomasi, 3(15), 102-106.
5. Islomova, G.Yu. (2017). Madaniy-tarixiy merosni asrash va turizmni rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar. O'zbekistonda arxeologiya va tarix, 7(2), 45-48.
6. Jumaniozova, G.M. (2022). Mahalliy madaniy meros obidalarining turizm rivojidagi ahamiyati. Amir Temur maktabi ilmiy jurnali, 5(3), 66-69.
7. Salimov, B.A. (2021). Farg'ona vodiysi tarixiy yodgorliklarining turistik salohiyati va ularni rivojlantirish istiqbollari. Farg'ona davlat universiteti ilmiy axborotlari, 6(2), 33-37.
8. To'raqulov, R.Q. (2019). Farg'ona vodiysida suv inshootlarining tarixiy va madaniy ahamiyati, ularning turizmdagi o'rni. Tarixiy meros, 1(1), 81-84.